

سرقت علمی، واژه آشنای این روزها!

امانت داری علمی و رعایت اخلاق در پژوهش، ویژگی‌هایی هستند که هر محقق یا دانش پژوهی دوست دارد از آنها برخوردار باشد و توفیق دست یابی به نوآوری‌هایی را که بتواند آن‌ها را با رعایت تمام حقوق مربوط، به نام خود ثبت کرده و عرضه کند، داشته باشد. اما در این راه موانع بسیاری وجود دارد که یکی از مهم‌ترین آن‌ها پدیده رایجی به نام "سرقت علمی" است. واژه‌ای که این روزها زیاد به گوش می‌خورد! در دنیای امروز که تمامی انگیزه‌های علمی و اخلاقی با سیاست آمیخته شده است، وقوع یک جرم به یک فرد یا افراد محدود نشده و می‌تواند تمام جامعه را تحت الشعاع قرار دهد!

برای مثال، بیانیه‌ای گویا و تلخ که در تاریخ ۱۱ آبان ۱۳۹۵ در پایگاه خبری نشر "اسپرینگر نیچر (Springer)" (Nature) پخش شد از جمع آوری ۵۸ مقاله‌ی نوشته شده توسط ۲۸۲ محقق ساکن ایران از این نشریه خبر داد. دلیل افشاگری و حذف این مقالات را، پیدا شدن مدارکی دال بر دزدی علمی (Plagiarism) و عوامل مشابه ذکر کرده‌اند بطوریکه ۷۰ درصد از مقالات بررسی شده این گروه در نشریه اسپرینگر حاکی از رتوشه کردن و دستکاری اطلاعات، بازنویسی و دزدی علمی است.

اینک وقت آن رسیده که به سراغ اصل مطلب برویم و آن هم این که سرقت علمی چیست؟

همانطور که در بالا اشاره شد سرقت علمی عبارت است از استفاده از لغات یا ایده دیگران بعنوان ایده خود که این امر ممکن است به دلیل ناآگاهی یا عدم اطلاع از راه‌های صحیح ذکر منبع باشد. همچنین ممکن است بطور عمد و یا به قصد فریب دیگران انجام شود. مواردی چون تعویض نام و آدرس مقاله، پایان نامه یا رساله‌ی منتشرشده توسط محقق یا محققین دیگری در همان کشور یا کشور دیگر با نام و آدرس جدید و یا چاپ و ارایه در یک مجله یا مرکز دیگر نمونه‌های بارز و آشکاری از سرقت علمی از نوع عمد است.

و اما نمونه‌های دیگر سرقت علمی:

۱) مقاله معجون یا The potluck paper: یعنی استفاده از داده‌ها، متن‌ها و یافته‌های چند مقاله و تلفیق آن‌ها با یکدیگر به منظور تولید یک مقاله نو. در چنین شرایطی مقاله نویس متن را به گونه‌ای تغییر می‌دهد که تشخیص تقلبی بودن آن به سادگی امکان پذیر نیست. در این حالت فرد به تنبل کاری^۱ دچار شده است.

۲) استتار جزیی یا The poor disguise: زمانی که مقاله ساز با حفظ محتویات مقاله اصلی، ظاهر مقاله مثل شکل جداول یا نحوه رسم نمودارها را تغییر می‌دهد یا به عنوان مثال جداول ارایه شده در مقاله اصلی را به نمودار تبدیل کرده و کلیدواژه‌ها را تغییر می‌دهد.

۳) سرقت علمی سبک یا Style plagiarism: در این نوع مقالات داده‌ها و یافته‌های آزمایشگاهی به خود شخص تعلق دارد ولی چون از قالب یا سبک فکری و نگارشی دیگران استفاده کرده است، یکی از نمونه‌های

¹ The labor of lazing

سرقت علمی به شمار می رود؛ به عبارتی افراد داده های خود را در الگوهای چاپ شده قبلی قرار می دهند و به دلخواه خود از قالب نگارشی و جملات نویسندگان دیگر بطور کامل یا جزیی استفاده می کنند.

۴) سرقت علمی از خود یا Self plagiarism: یعنی ارسال یک مقاله همزمان به دو یا چند مجله که برحسب قانون تالیفات غیرمجاز می باشد.

۵) سرقت علمی کپی و درج یا Copy & paste plagiarism: یعنی استفاده از عین جملات یا عبارات دیگران بدون ذکر منبع یا گذاشتن گیومه!

۶) سرقت علمی با تغییرچندکلمه یا Word switch plagiarism: همان سرقت علمی کپی و درج با اعمال تغییر در چند کلمه یا جمله است.

۷) سرقت علمی استفاده یا Metaphor plagiarism: وضعیتی است که در آن یک شخص ایده یا پیشنهاد خلاقانه شخص دیگری را برای رفع یک معضل به نام خود مطرح می کند.

۸) استفاده از جدول ها یا نمودارهای دیگران در مقاله خود بدون کسب اجازه یا ارایه منبع

۹) ترجمه کتاب ها و مقالات بدون اجازه از مولف اولیه

تذکر: حتی در استفاده از پاورپوینت ها نیز باید دقت لازم را مبذول داشت تا مصداق سرقت علمی قرار نگیرد خصوصا در مواردی که تهیه کننده نام و آدرس خود را در آن ذکر نموده است، باید امانت را حفظ کرد.

چگونه می توان سرقت علمی را تشخیص داد؟

امروزه با استفاده از نرم افزار های موجود می توان این کار را انجام داد بدین صورت که با جایگذاری متن و جست وجو، این کار انجام می شود. در زیر برخی از سامانه های رایگان را ذکر می کنیم:

<http://etest.vbi.vt.edu/etblast3>

<http://dustball.com/es/plagiarism.checker>

www.copyscape.com

متأسفانه باید گفت فعلا امکان جستجو برای مقالات فارسی وجود نداشته و سایت های ذکر شده برای مقالات انگلیسی کاربرد دارند.

حال چه کنیم تا از سرقت علمی در متون علمی جلوگیری شود؟ چگونه با رواج فرهنگ سرقت علمی مبارزه کنیم؟

گام اول: دادن آگاهی و آموزش های لازم به محققین و دانشجویان است. همه ما باید بپذیریم که انگیزه های غیرواقعی و شعارگونه جهت دستیابی به آخرین و جدیدترین یافته ها و بالاترین مدارج در کوتاه ترین زمان، بدون سرمایه گذاری لازم و بدون داشتن پایه و تجهیزات کافی میسر نیست.

گام دوم: از متهم کردن های بی جا خودداری کنیم؛ گاهی ممکن است جایگذاری منابع فراموش شده باشد و یا اساساً محقق نمی دانسته که این کار مصداق تخلف است.

گام سوم: فشارهای کاذب بر روی دانشجویان، محققان و یا اساتید برای ارایه مقاله یا اتمام طرح در یک زمان خاص را از بین ببریم.

گام چهارم: ایجاد تسلط کافی به زبان های خارجی

گام پنجم: از دیگر عواملی که افراد را به سمت خطا سوق می دهد وضع قوانینی است که براساس وضعیت فعلی نوشته شده و طبیعتاً اجرای آن برای سال های قبل یا حتی ماه های قبل معقول به نظر نمی رسد.

گام ششم: از اساتید باتجربه در زمینه تخصص های موردنیاز بهره ببریم. افراد را از عواقب این جرم آگاه کنیم و قوانین لازم برای برخورد با مجرمین توسط هیئت های قضایی متخصص در این رابطه وضع شود.

امید است هر یک از ما با بهره گیری از اصول اخلاقی در این زمینه به تالیف و خلق آثار علمی فاخر پرداخته و همواره در این راه موفق و سربلند باشیم.

منابع:

۱. سرقت علمی: تعریف، مصادیق و راهکارهای جلوگیری، پیشگیری و تشخیص. فصلنامه علمی پژوهشی کارآگاه. سال چهارم. دوره دوم. شماره شانزدهم. صفحات ۶ تا ۱۸

2. <http://scinews.ir>

تهیه کننده: سیده زهرا بحرانی – مصطفی زارع بیدکی

منبع: نشریه پژوهش